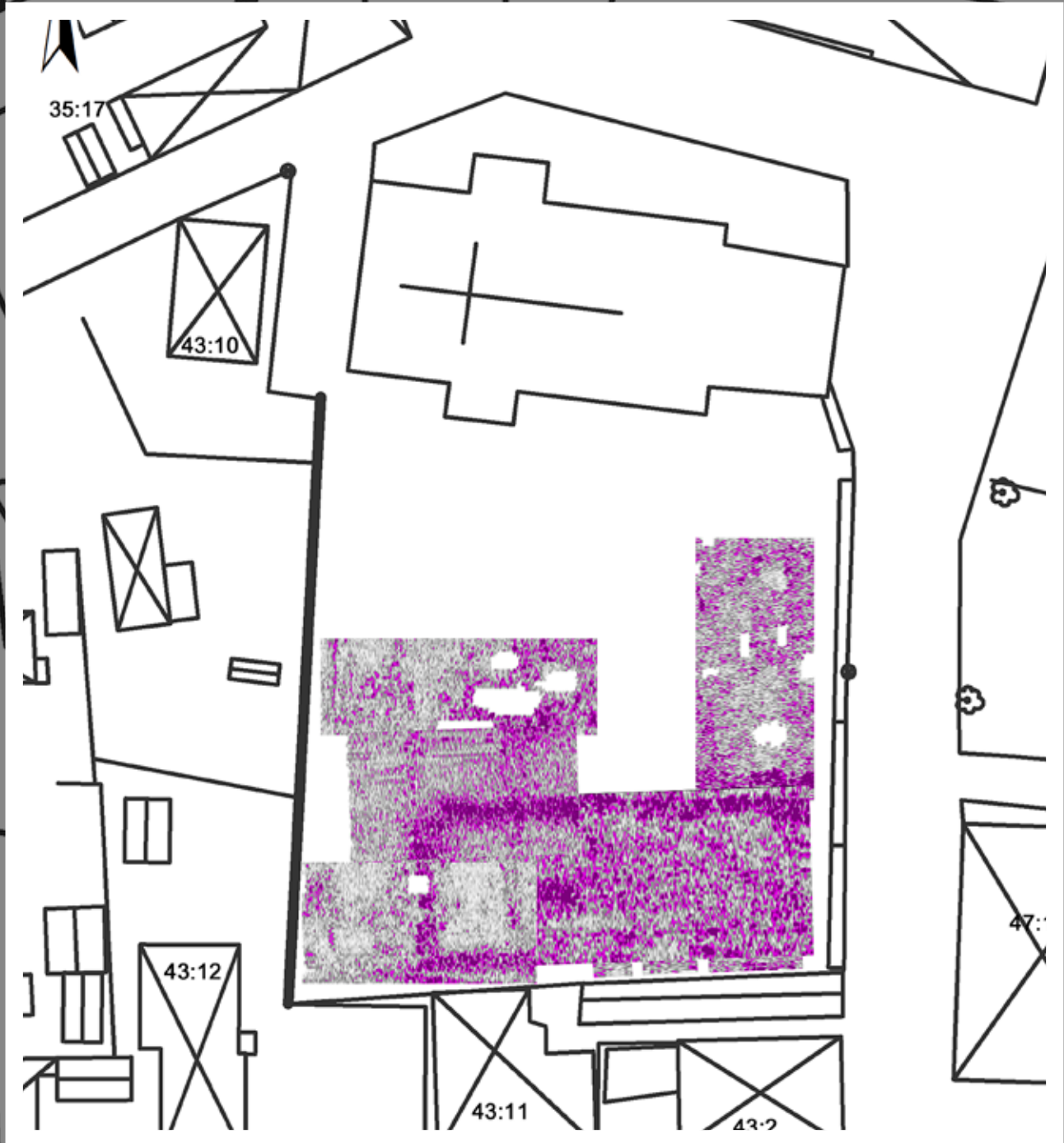

35:17

Marstrands kloster

Markradaruppmätning inom Marstrands kyrkogård
RAÄ 32:1, Marstrand 43:1
Marstrands socken, Kungälv's kommun
Christer Andersson
Bohusläns museum
Rapport 2015: 20

BOHUSLÄNS
MUSEUM

0 5 10 20 Meter

Marstrands kloster

Markradaruppmätning inom Marstrands kyrkogård

RAÄ 32:1, Marstrand 43:1

Marstrands socken, Kungälv kommun

Bohusläns museum Rapport 2015:20

ISSN 1650-3368

Författare Christer Andersson

Grafisk form Gabriella Kalmar

Layout och teknisk redigering Lisa K Larsson

Omslagsbild Foto taget av Christer Andersson. Fotot visar markradarbild över delar av kyrkogården vid Marstrands kyrka.

Tryck Bording AB, Borås 2015

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket medgivande 90.8012

Bohusläns museum

Museigatan 1

Box 403

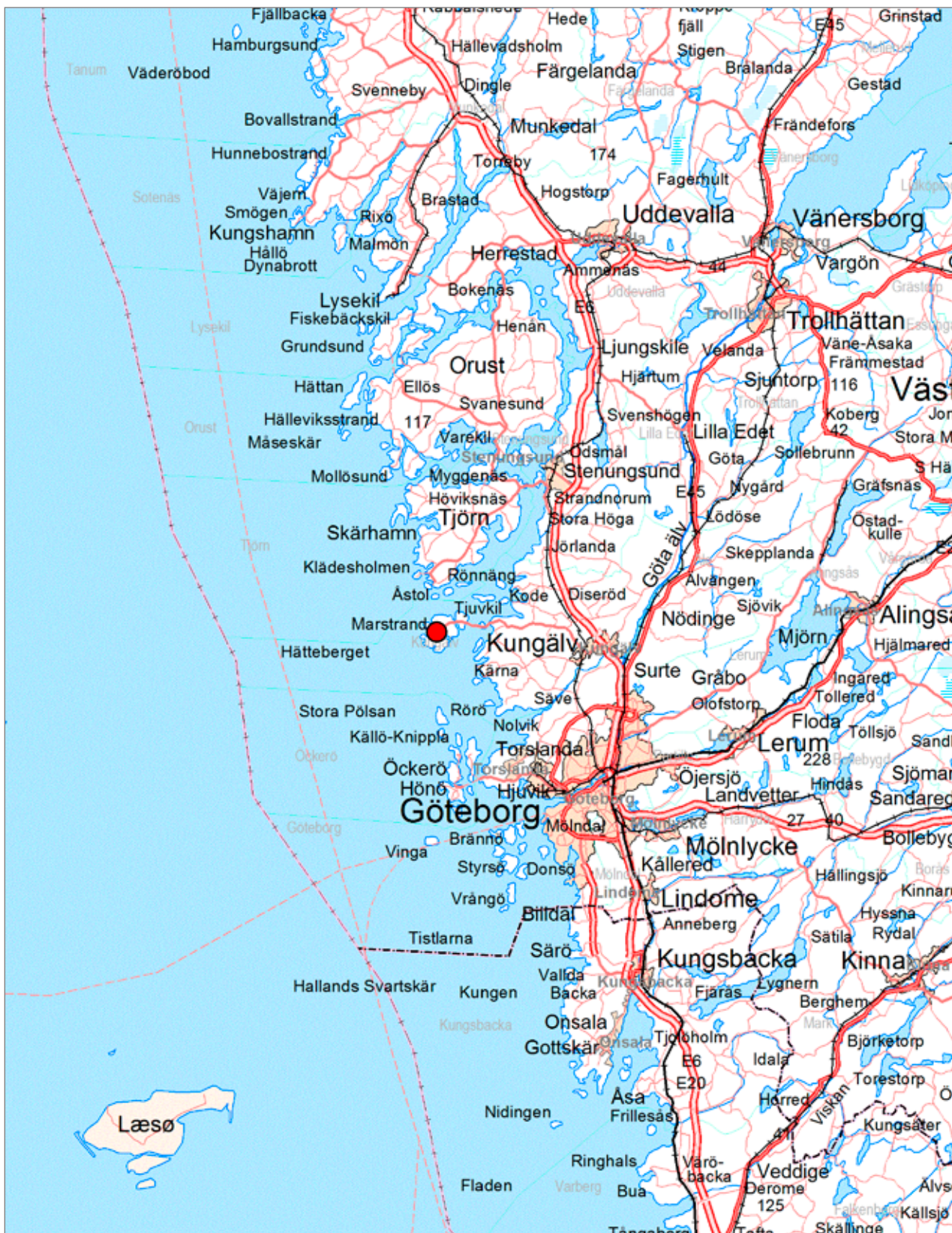
451 19 Uddevalla

tel 0522-6565 00, fax 0522-12673

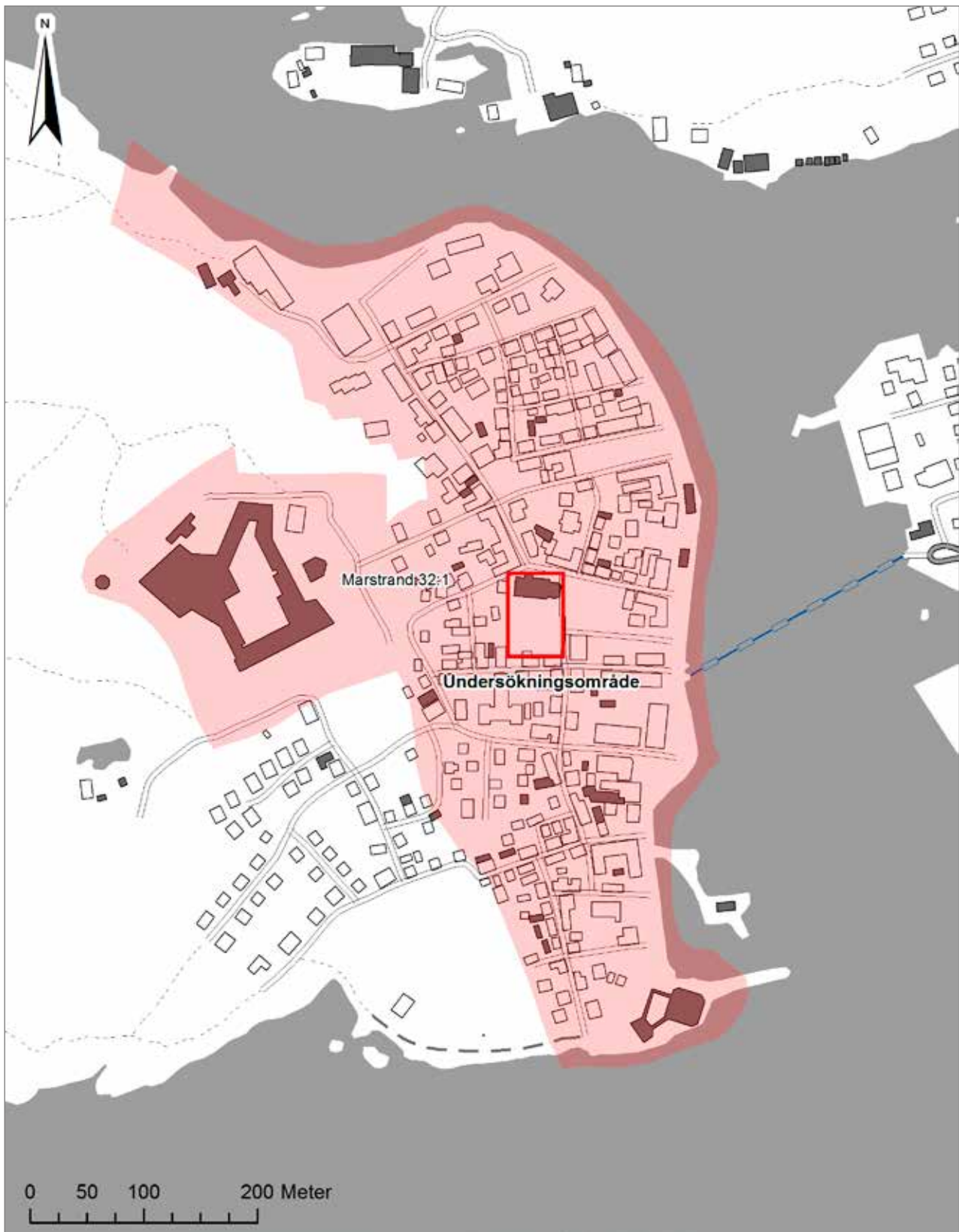
www.vastarvet.se, www.bohuslansmuseum.se

Innehåll

Sammanfattning.....	6
Bakgrund.....	6
Syfte och frågeställningar.....	6
Metod.....	6
Undersökningsområdet.....	8
Resultat.....	8
Marstrands kloster i skriftliga källor.....	8
<i>Grundläggandet</i>	8
<i>En eller flera kyrkobyggnader?</i>	8
<i>Byggnadslämningar</i>	10
Markradarundersökningen.....	12
Materialets potential.....	13
Referenser.....	15
Litteratur.....	15
Nätpublikationer.....	15
Arkiv.....	15
Övrigt.....	16
Tekniska och administrativa uppgifter.....	17
Bilagor.....	18

Figur 1. Utsnitt ur Sverigekartan med platsen för undersökningen markerad.

Figur 2. Utsnitt ur GSD-Fastighetskartan med översikt över undersökningsområdet inom fornlämningen stadslager Marstrand 32. Skala 1:5 000.

Sammanfattning

Det är väl dokumenterat i skriftliga källor att det har funnits ett franciskankloster i Marstrand. Det har däremot hittills varit obekant var det varit beläget, även om skriftliga uppgifter från 1700- och 1800-talen omtalar rester av murar på södra delen av kyrkogården. År 2014 fick Bohusläns museum medel av Torsten Söderbergs stiftelse att utföra en undersökning med markradar som inriktades på att kartlägga kyrkogårdens södra del. Markradarn avslöjade tydliga strukturer av en grundmur som är cirka 34 meter lång och 12 meter bred. Det bedöms som sannolikt att grundmuren har utgjort södra längan i klosterbyggnaden. Det som också styrker detta är att östra kyrkogårdsmuren ligger vinkelrät emot södra längans möjliga östgavel och kyrkogårdsmurens förlängning mot kyrkan stryker mot korets östra ände. Den södra längans norra mur visar också antydning till sammanbyggnad med en mur parallell med östra kyrkogårdsmuren. Denna mur pekar mot den del av kyrkan där koret börjar. Detta passar helt med hur östra längan kunde vara hopbyggd med koret. Bredden på denna östra länga är samma som bredden på södra längan.

Bakgrund

I både äldre och yngre skriftligt källmaterial går det att läsa att Marstrands sockenkyrka från början var en klosterkyrka till ett franciskankloster, som skulle ha legat på den nuvarande kyrkogården (Ödman 1746:95, Lange 1856:486, Lönnroth 1963:III, Rasmussen 2002:510, Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister). Något som visar att klosterbyggnader legat på denna plats har man dock ej hittills kunnat fastställa. En kartering med magnetometer gjordes år 2008 inom kyrkogården, men resultatet gav inga bevis för några murar under marknivån.

Under våren 2014 beslutades att ett nytt försök att detektera eventuella klosterbyggnader skulle göras, men denna gång med hjälp av markradar. Fältarbetet utfördes under perioden 9 juni till 4 augusti 2014. Markradarundersökningen planerades, utfördes och rapporterades av Christer Andersson, i samarbete med Bohusläns museum. Ansvarig institution för undersökningen var Bohusläns museum, och med arkeolog Thomas Bergstrand som projektledare. Undersökningen bekostades av Torsten Söderbergs stiftelse.

Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen var att utifrån data från en markradarundersökning kunna identifiera byggnadslämningar under marknivån, som skulle kunna sammankopplas med det i skriftliga källor omnämnda franciskanklostret.

Projektplanens frågeställningar till markradardatat var som följer:

- Vilka byggnadslämningar går att urskilja i datat?
- Vilka av byggnadslämningarna bedöms kunna kopplas till klosterkonventet, och enligt vilka argument?
- Hur kan övriga byggnadslämningar tolkas?
- Vilka övriga lämningar, utöver byggnader, syns i datat och till vilka aktiviteter kan de kopplas?

Metod

Markradar fungerar enligt principen att pulser sänds ned i marken och reflekteras tillbaka till radarn när pulsen stöter på ett medium med andra fysikaliska eller kemiska egenskaper än det som pulsen tidigare genomlöpt. Det kan jämföras med en lina som är fäst vid en vägg. Om man gör en våg på linan så reflekteras den inte förrän den stött på väggen! Eftersom vi vet hur fort radarpulsen går i marken så kan vi enkelt räkna ut hur långt ner i marken det föremål befinner sig som har reflekterat radarpulsen. Radarutrustningen tar nämligen tiden från det att pulsen har sänts ut till dess den kommer tillbaka.

Mätningen går till så att man går med radarutrustningen med radarantennen mot marken utefter parallella linjer med bestämt avstånd från varandra, i vårt fall 20 centimeter (figur 3). En kvadrat på 10×10 meter som skall uppmätas består i så fall av 51 parallella linjer vardera tio meter långa. Utefter varje linje får vi reflektioner ifrån stenar och olika marklager under markytan. Matar vi in mätvärden från alla linjer i en dator med lämpligt program kan vi transformera om dessa vertikala höjddata längs 51 parallella linjer till horisontella mätvärden på ett plan på samma höjd. Istället för hur långt det är från marken ner till en mur längs ett antal

Figur 3. Pågående mätning inom kyrkogården vid Marstrands kyrka sommaren 2014. Foto Christer Andersson.

raka linjer, en efter en, får vi då istället en hel horisontell karta 10×10 meter. Med datorns hjälp kan vi nu enkelt få fram en 10×10 meters karta för varje djup ända ner till radarns räckvidd som för arkeologiska ändamål vanligen ligger på högst tre meter men kan sträcka sig till 7–8 meter beroende på radarns våglängd.

Man bör även notera att resultatet påverkas av väta. En mätning som avbryts på grund av regn ser helt annorlunda ut om den återupptas efter regnet. I den aktuella mätningen på Marstrand var förhållandena goda och bör inte ha påverkats negativt av väta.

Den södra delen av kyrkogården delades upp i åtta delvis överlappande ytor som uppmättes den 9/6, 12/6, 17/6, 30/6, 2/7 och 4/7 år 2014. Varje mätning är försedd med ett koordinatsystem med axlarna graderade i meter och för varje mätning anges åt vilket väderstreck (0,0) är riktat. Resultatet presenteras med mätningarna sammanlagda på fastighetskartan, och för varje mätning visas snitt från ytan och ner till 2,5 meters djup. Mätningarna finns även som processering, dels i 3D och dels i planet från ytan och ner till 2,5 meter samt i x- och y-led (Bohusläns museum arkiv).

Undersökningsområdet

Kyrkogården till Marstrands kyrka är ungefär 45×45 meter stor, och har ej använts på över hundra år (figur 2, 4). Synliga gravar ligger på den norra halvan av kyrkogården, närmast kyrkan, medan den södra delen helt saknar synliga gravar. Det bestämdes att undersökningen i första hand skulle omfatta kyrkogårdens södra del, beroende på att frånvaron av gravar indikerar grundmurar som har hindrat gravsättningar. Dessutom är det betydligt lättare att genomföra en mätning på en plan yta än där det finns gravstenar och buskar. Dessa hinder gick dock inte helt att undvika, och vita fläckar på markradarkartan betecknar sådana ställen. En nackdel var grusgångarna, eftersom de ger en mycket stark reflektion av radarpulsen som då ger ett eko med jämna mellanrum från ytan och neråt.

Resultat

Marstrands kloster i skriftliga källor

Grundläggandet

Mycket litet är känt om franciskanklostret i Marstrand. Egentligen har man bara varit säker på en sak; nämligen att det har funnits ett franciskankonvent på Marstrandsön, men inte var det var lokaliserat i detalj. De flesta menar att den nuvarande kyrkan är klosterkyrkan medan andra lika lärda frågor var i så fall stadskyrkan skulle ligga, eftersom enligt dessa, franciskanerna inte skulle låta sin kyrka fungera som stadskyrka med till exempel dop (Roelvink 2008:3). Om det skulle vara möjligt att påvisa grunden till en klosterbyggnad vore mycket vunnet.

Franciskanorden stiftades av Franciskus av Assisi år 1208 och 1209 godkände påven Innocentius III den regel som Franciskus av Assisi hade skrivit ned. De första bröderna till Norden kom till Ribe 1232, sedan till Visby 1233 och de två första franciskanklostren i Norge var Bergen och Tönsberg troligen omkring 1255. (Roelvink 2008:2). Till Kungahälla kom orden under Magnus Lagaböters tid. Han var ensam kung från 1263 och orden måste ha etablerats innan 1272 då ett generalkapitel blev avhållet i staden. Det är intressant att ytterligare ett franciskankloster grundades inte långt ifrån Kungahälla, nämligen i Marstrand. Här fanns ett fiskeläge med en utmärkt hamn och bra förbindelse med Kungahälla. Här bodde en växande befolkning när konventet grundades troligen på 1280-talet men säkert innan 1291 (Lunde, 1987:93). Klostret omnämns

Figur 4. Ortofotografi över undersökningsområdet; kyrkogården vid Marstrands kyrka.

inte i Magnus Lagaböters testamente från 1277 (Norskt Diplomatarium, bind 4, brevnr 3) men förekommer i ett avlatsbrev från påven Nikolaus IV från den 13 september 1291. (Norskt Diplomatarium, bind 6, brevnr 57.) Man bör också nämna, med tanke på att konventskyrkan skulle ha använts som församlingskyrka, att när franciskanerna byggde sitt kloster i Oslo omkring 1290, blev det hårt motstånd från det etablerade prästerskapet. Förklaringen här till är att bröderna från påven fått tillstånd att överallt predika och mottaga bikt, vilket sågs som ett intrång i prästens ämbete som i förlängningen betydde minskade inkomster (Lange, 1856:443).

En eller flera kyrkobyggnader?

Konventskyrkan i Marstrand hade jungfru Maria som skyddshelgon. Detta framgår av ett brev som skrevs av ärkebiskop Henrik Kalteisen i Marstrand omkring 1453–54. (Taranger et al 1914-1912, Aasma 1974:94.) I brevet kallar också ärkebiskopen konventskyrkan för församlingskyrka och här uppstår alltså ett problem om man inte tror på att konventskyrkan samtidigt var församlingskyrka vid denna tidpunkt. Det finns å andra sidan ett starkt argument för att konventskyrkan inte var församlingskyrka runt år 1400, för i så fall skulle biskopen ha visiterat den och medtagit den i biskop Eystein Aslaksons jordebok, mer känd som *Den Röde Bog* (Huitfeldt 1958). Ärkebiskopens brev är dock cirka 50 år yngre än *Den Röde bog*.

Figur 5. Dopfunten som tros ha tillhört Marstrands kyrka. Foto Christer Andersson.

År 1457 stannar biskop Gunnar Holk tre nätter i Marstrand och visiterar därifrån också Lycke kyrka. I brevet kungör han för prästerna i vilken ordning han tänker visitera kyrkorna och hur länge han tänker stanna hos dem på sin resa till riksmötet i Skara denna vinter. Om Marstrand står det: »- jtem j Malstrand iii næ. med Lykkio kirkio«, vilket väl bör tydas att han också visiterar Marstrands kyrka (Norskt Diplomatarium, bind 5, brevnr 809).

Henrik Roelvink ofm (franciskanbroder och klosterhistoriker) ansluter sig till dem som anser, att bröderna under vissa omständigheter kunde ha ansvar för

en församling. På ön Kökar i Ålands hav ansvarade till exempel franciskanbröderna för en församling och utförde vanligt församlingsarbete. (Rasmussen 2002:370) Troligen var det samma ordning i Marstrand, varför biskopen stannade där i tre dagar (se ovan). Här måste det då också funnits en dopfunten som möjligen är den som Hallbäck med tvekan återgett i sin förteckning över dopfontarna i Bohuslän. (Hallbäck 1961:48.) I figur 5 ses den fotograferad i en trädgård intill kyrkan.

Man skulle kunna tro att det borde givits kunglig order på att klosterkyrkan skulle brytas ner och stenen forslats till Bohus slott för att användas där till

Figur 6. Utsnitt från den äldsta bevarade stadsplanen över Marstrand, daterad 1669. Karta Uppsala universitetsbibliotek. Intern ID: 8653.

reparation och nybyggnad om det samtidigt funnits en stadskyrka, ty sådan order hade drabbat både Gråbrödraklostret i Kungahälla (Norske-Riksreg. I, 463, Köpenhamn, i avskrift utan datum, troligen 1532) och Dragsmarks kloster, (Norske-Riksreg. IV, Köpenhamn, 16 feb. 1610.) Att en sådan order inte kom ger oss ytterligare en anvisning till att klosterkyrkan samtidigt var församlingskyrka. Troligen var Marstrands franciskan-kloster, utom kyrkan, byggt av timmer eftersom alla andra hus i staden förmodligen var byggda på detta sätt. År 1643 brann Marstrand för fjärde gången och för att undvika bränder i fortsättningen utfärdade Kristian IV en förordning enligt vilken staden skulle bebyggas med stenhus (Hasselmo 1980:11). Antagandet, att staden vid denna tidpunkt och även dessförinnan, var bebyggd med trähus får därför anses troligt (figur 6).

Byggnadslämningar

På södra sidan om kyrkan ligger, som vanligt är, kyrkogården. Så kan det inte ha varit under klostertiden eftersom man får utgå ifrån att, om det var möjligt, så

placerades klosterbyggnaderna söder om kyrkan för ett munkkloster. Detta verkar ha varit fallet i Marstrand och det finns också flera skildringar av att rester av klosterbyggnaderna var synliga ända in på 1800-talet. I Bohusläns Beskrivning (Ödman 1746:95), kan man läsa: »Kyrckan är upbygd på Kloster-Grund, ty innan then kom til at byggas, hafwa the allenast haft en Kloster-Kyrcka i början, hwars qwarlefwor på södra sidan om Kyrckan än synas, hwilcken del af Kyrcko-gården är anslagen til the fattigas Begrafning ock kallas then fria Kloster-Jorden.« Den tredjedel av kyrkogården som är längst söderut saknar helt synliga gravar i form av gravstenar eller kors. Det är därför inte alldeles långsökt att tro att de synliga resterna av franciskanklostret låg här, eftersom det inte är så lätt att gräva gravar bland grundmurar till ett kloster. Vi skall längre fram i rapporten få flera troliga förklaringar till varför det saknas grundmurar inom de övriga ytorna av kyrkogården.

Vi återger ännu ett vittnesmål om klostermurar på södra delen av kyrkogården (Holmberg, 1867:214), »En del af denna kyrkogård kallades förr: Den fria Klosterjorden. Namnet erinrar om Marstrands gamla

kloster, som fordom var här beläget, och efter hvilket en svag murlämning ännu är synlig.« Att det finns några lämningar efter klostret kan man också läsa i Svenska Familj-Journalen, av 1867 års årgång (band VI, 1867:69). Det är intressant att jämföra ovanstående vittnesmål med Gustaf Brusewitz beskrivning av klostret (Brusewitz, 1864:226). »Af ännu existerande dokumenter känner man äfven, att invid kyrkan fordom funnits ett minoriterkloster, hvars tillvaro åtminstone går längre tillbaka i tiden än 1296: det var beläget söder om kyrkan, på hinsidan kyrkogården, der man ännu i senare tider kunnat upptäcka dess grundval, äfvensom en del af nu varande kyrkogård förr utmärktes med benämningen ”den fria klosterjorden”.«

Det framgår här, att de murrester som kunde iakttagas år 1842 är försvunna 25 år senare. Man får här antaga, att Brusewitz med »hinsidan kyrkogården« menar den del av nuvarande kyrkogård som alldeles saknar synliga gravar. Då kan vi på goda grunder antaga, att klosterbyggnaden låg söder om kyrkan och på vanligt sätt var hopbyggd med denna. Det bör i varje fall gälla den östra längan så att bröderna från sovsalen fick direkt ingång till koret. Låt oss nu titta närmare på kyrkan för att se om vi kan hitta argument för att den en gång varit franciskankonventets klosterkyrka. Långhuset och koret är kyrkans äldsta delar och torde ha tillkommit samtidigt omkring 1300 (Aasma 1974:104.) Tornet är ej i förband med långhuset (Aasma 1974:114.) och det är i överensstämmelse med hur klosterkyrkan skulle byggas, eftersom den inte fick ha torn utan istället en takryttare på mitten av taket (Rasmussen 2002:434). Vi hämtar från Aasma att tornet är byggt på senmedeltid eller reformationstid, vilket stämmer bra med ovanstående föreskrift för konventets klosterkyrka (Aasma 1974:114). Franciskankyrkan i Marstrand hade från början två symmetriska skepp och var på så sätt det enda undantaget i hela provinsen Dacia, eftersom ordens övriga kyrkor oftast var enskeppiga eller hade två asymmetriska skepp eller till och med tre skepp (Aasma 1974:111). I de andra norska konventen var kyrkorna endast enskeppiga. Långhuset hade tre valv och var således längre än en vanlig kyrka på landet. (Roelvink 2008:4) Premonstratenserkyrkan i Dragsmark hade till exempel två valv.

Så kommer vi till den fråga som är mest avgörande i denna rapport. Varför finns det bara synliga gravar på de två tredjedelar av kyrkogården som är närmast kyrkan, och hur kommer det sig att vi vid markradar-

undersökningen inte upptäckte en enda klostermur på den delen av kyrkogården som det fanns gravar på, medan vi redan vid första mätningen längst söderut kunde upptäcka de murar som troligen omnämns av Ödman och Holmberg?

Det finns anledning att tro, att klosterbyggnaderna var timrade, eftersom vi har en ögonvittnesskildring av hur manskapet på ett lybskt skepp år 1532, med yxor, högg sönder en klosterbyggnad (?) för att skaffa ved till bränsle (Reimar Kocks Lub. Chronicke.). Uppgiftslämnaren som hette Reimar Kock och var skeppspräst på skeppet, skriver: »På måndagen var vi tvungna att bli liggande i Marstrand dels för att vinden var ofördelaktig och dels för att vi hade ont om bränsle. Det ansågs rådligast att hämta bränsle från ett kloster i närheten som hade trähus och där det bara bodde en enda munk. Och då sjömännen fick lov att gå till klostret med sina yxor, klarade de snart av att hugga så mycket bränsle att det räckte för flera dagar. Inom loppet av en timme högg man ner byggnader som hade tagit lång tid att bygga.« Av ovanstående kan vi alltså sluta oss till, att dels behöver de grundmurar som vi finner inte vara så kraftiga som för ett stenhus och dels kommer det inte att ligga en mängd sten från ett rivet stenhus runt omkring grundmurarna.

Argument för varför kyrkogården närmast kyrkan saknar grundmurar/byggnadslämningar kan vara följande:

- Kyrkans torn fanns på 1500-talet och blev ombyggt på 1600-talet. I biskop Jens Nilssöns visitatsböcker 1574–97 kan man läsa att biskopen skrev ett brev till Norges kansler den 5 augusti 1597 om att kyrkan är förfallen och i synnerhet tornet (Nilssøn (1981:519). Stenen till tornet tog man nog där den fanns närmast och fick därmed också större yta för begravingar.
- Efter branden 1643 då staden lades i aska bestämdes av Kristian IV år 1647 och Fredrik III år 1648, att alla avbrända tomter skulle bebyggas med stenhus. (Lange & Lundh 1880: 295f, Brusewitz 1864:238.) Någon stor förändring blev det inte men det är inte långsökt att tänka sig att man använde mer sten än förut vid husbygge. Naturligtvis kände man till var det fanns sten att bryta, nämligen på kyrkogården. Då var det högst troligt att man från kyrkans

Figur 7. Delområdet varinom den stora grundmuren är lokaliserad. Vy mot väster. Foto Christer Andersson.

sida var mer än tillmötesgående om klostermurarna närmast kyrkan avlägsnades, så att en större del närmast kyrkan kunde användas för begravning.

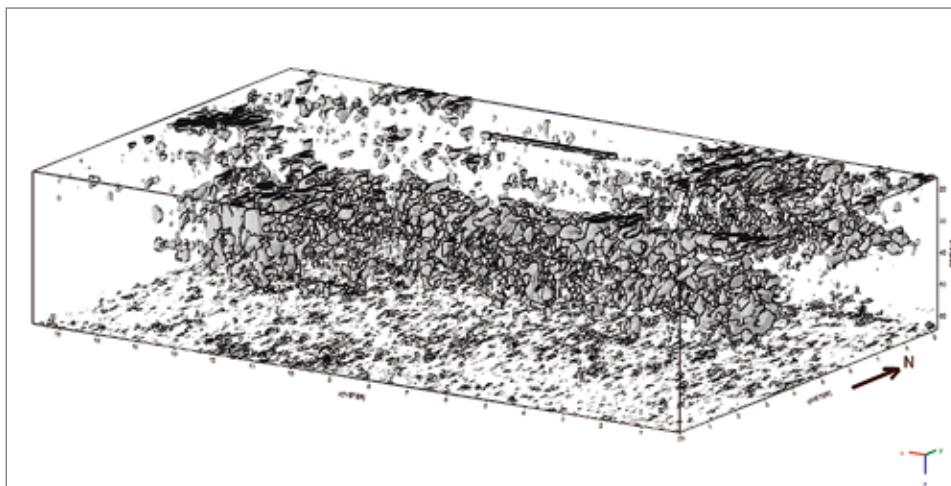
- Enligt Aasma murades ett benhus upp år 1654, troligen på kyrkogården (Aasma 1974:120). Till byggnationen transporterades till Marstrand flera båtlaster med sten. År 1654 bröt en murare sten »Needer wed Kirchen« till att »Murre om Kirhegaarden med«. (a. a, s. 100.) Den stenen som muraren bröt var sannolikt från klostrets grundmurar.
- I en handling från år 1637 nämns, att för alla som begravs i den »Nye Kirkegaarde« skall betalas en riksdaler. Möjligen har en ny kyrkogård gjorts i ordning genom att lämningar efter klostret rensats bort och att det är detta

område som kallas »Den fria klosterjorden« (Aasma 1974:99).

- Sist, men absolut inte av minst betydelse, är att det byggdes på Karlstens fästning från slutet av 1600-talet fram till mitten av 1800-talet (Hasselmo 1980:16).

Markradarundersökningen

Längst söderut på kyrkogården hittades grundmuren till en byggnad som är 12 meter bred och minst 34 meter lång (bilaga 1, figur 7). Murens längd kunde inte bestämmas eftersom den östra kyrkogårdsmuren utgjorde gräns för mätningen. Grundmuren ligger rätt grunt, i genomsnitt bara tre till fyra decimeter under marknivån och dess bredd är något över 1,5 meter överlag, vilket borde betyda att själva muren är något över en meter bred, borträknat raserad sten (figur 8).

Figur 8. Del av den påträffade grundmuren där datat är processerat i 3D.

Bild Christer Andersson.

Utöver den påträffade grundmuren gjordes inga iakttagelser som tyder på ytterligare byggnadslämningar inom undersökningsområdet.

Vad man kan notera är, att kyrkan inte riktigt är parallell med södra längan. Detta behöver inte ge anledning till oro eftersom benediktiner och cistercienser som byggde sina kloster på landet kunde orientera sina byggnader rätvinkligt medan franciskanerna måste anpassa sig till stadsplanen. Vad som fanns förr i Marstrand, innan klostret kom till, finns ingen kunskap om. Men man kan anta, att nuvarande gränsen för kyrkan och kyrkogården var identisk med tomtgränsen under medeltiden. Så var det åtminstone i Roskilde i Danmark. Men det är som sagt endast ett antagande beträffande Marstrand och saknar ännu bevis (Brevväxling med Henrik Roelvink).

Materialets potential

Resultatet av markradarundersökningen har med ganska stor säkerhet påvisat den södra längan av Marstrands franciskankloster, eftersom det inte förekommer någon byggnad på den platsen i de äldsta kartorna över staden. En intressant plats för en arkeologisk undersökning, som dels inte behöver vara särskilt omfattande och dels kan utföras på en plats där förekomsten av gravar borde vara minimal, är den delen av östra kyrkogårdsmuren som gränsar intill den förmodade södra längan.

Genom en utgrävning på denna plats kunde vi få kännedom ifall den markradardetekterade husgrunden tillhör klosterbyggnaderna och också om denna del av kyrkogårdsmuren ligger på husgrundens östra gavel. Det mesta pekar på att den borde göra det om

en anslutande östra länga skall kunna byggas ihop med kyrkans kor (figur 9). Vi skulle alltså på denna begränsade plats också få en del kunskap om den östra längan, eftersom spår av denna borde finnas här. Finns det inga spår efter östra längan är det ännu intressantare.

Det som talar för att den detekterade husgrunden är en klosterbyggnad är att den är parallell med kyrkan på ett avstånd som passar en klostergård. Ett annat argument för att husgrunden tillhör den södra längan är att östra kyrkogårdsmuren pekar rakt mot korets avslutning i öster. Vi har också detekterat en trolig mur som går vinkelrät ut mot södra längans norra mur. Denna mur pekar mot korets början i väster och passar således utmärkt till att vara den östra längans västra mur eftersom bröderna skulle ha en trappa från sovsalen på övre våningen direkt ner till koret. Vi ser också, att bredden på östra längan då är lika bred som vår södra länga. Ett problem finns också med korhörnets diagonalställda strävpelare om östra längan var en stenbyggnad. Docent Christian Lovén, expert på medeltida byggnadskonst, har påpekat att strävpelaren säkerligen är medeltida, uppsatt vid valvslagningen. Man kan rätt säkert antaga, att man inte ville ansluta raka murar mot snedställda strävpelare. Men östlängan var säkerligen äldre än valven, och om en stenbyggnad anslöt till korets hörn behövde man inte göra en diagonalställd strävpelare utan bara en åt öster. Så strävpelaren tyder på att östlängan var en träbyggnad. Vidare är det intressant att södra längans norra gavel slutar i jämnhöjd med västra gaveln på långhuset. Tornet fanns ju ej på klostertiden enligt ovan. Vi har inte funnit några murrester som kan tyda på en västlänga men det är fullt möjligt att den kan ha utgjorts av ett plank.

Figur 9. En tänkt situationsplan för den södra och östra längan samt mur/plank åt väster. Bild Christer Andersson.

Referenser

Litteratur

- Aasma, K. 1974. *Kyrkorna i Marstrand*. Bohuslän band IV:2. Stockholm.
- Brusewitz, G. 1864. *Elfsyssel (Södra Bohuslän): historiska minnen, samlade ur såväl äldre som nyare verk och urkunder, med afbildningar af de märkvärdigaste fornlämningar, historiska ställen m. m.* Stockholm.
- Hallbäck, S. A. 1961. *Medeltida dopfuntar i Bohuslän*, Vänersborgs museum, Vänersborg.
- Hasselmo, M. 1980. *Marstrand*. Medeltidsstaden 22. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museum. Stockholm.
- Holmberg, A. E. 1867. *Bohusläns historia och beskrifning*. Band III. Örebro.
- Huitfeldt, H. J. (red.) 1958. *Biskop Eysteins jordebog: Den røde bog : fortegnelse over det geistelige gods i Oslo bispedømme omkring aar 1400*. Oslo. Faksimiltryck.
- Lange, C. C. A. 1856. *De norske klostres historie i Middelalderen*. 2 omarb. udg. Christiania.
- Lange, C. C. A. (red.) 1861. *Norske Rigs-Registranter tildeels i Uddrag. Bd. 1, 1523–1571*. Christiania.
- Lange, C. C. A. & Lundh, O. G. (red.) 1870. *Norske Rigs-Registranter tildeels i Uddrag. Bd. 4, 1603–1618*. Christiania.
- Lange, C. C. A. & Lundh, O. G. (red.) 1880. *Norske Rigs-Registranter tildeels i Uddrag. Bd. 7, 1635–1640*. Christiania.
- Lunde, Ö. 1987. Klosteranleggene. *Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring*, årgång 141 sid. 85–119. Oslo.
- Lönnroth, E. (red.). 1963. *Bohusläns historia*, Stockholm.
- Nilssøn, J. 1981 (1885). *Biskop Jens Nilssøns visitasbøger og reiseoptegnelser 1574–1597*. Faksimil. Ed.
- Rasmussen, J. N. 2002. *Die Franziskaner in den nordischen Ländern im mittelalter*. Butzon & Bercker, Kvelaer.
- Svenska familj-journalen: illustrerad månadsskrift, innehållande svensk-historiska samt fosterländska skildringar och berättelser ...*, Gernandt, Halmstad, 1864–1886
- Taranger, A., Johnsen, O. A. & Kolsrud, O. (red.) 1914. *Norges gamle love: anden række : 1388–1604/Bd 2. 1, 1448–1482. Statens lovgivning 1448–1482/udgivne ved Absalon Taranger; med bistand af Oscar Alb. Johnsen og Oluf Kolsrud*. Christiania: Grøndahl.
- Ödman, J. 1910 (1746). *Chorographia Bahusiensis: thet är: Bahus-Läns beskrifning : så til thess natur, art och beskaffenhet under fred och feigd ...*, Uddevalla. Faksimil.

Nätpublikationer

Roelvink, H. 2008. *Vad vet vi om franciskanerna i Marstrand?* Inledning i Marstrand, 2008, Marstrand. https://www.google.se/search?q=Vad+vet+vi+om+franciskanerna+i+Marstrand%3F&gws_rd=cr,ssl&ei=VaHDVKqYCCjgav6egvgF Dokumentet nedladdat 2014-12-01.

Norskt Diplomatarium, Bind 4, brevnr 3, Bind 6, brevnr 57 och Bind 5, brevnr 809.

http://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.html.

Arkiv

Reimar Kocks Lub. Chronicke. Ny Konglig Samling 303b, s 316–17, Kgl Bibl. Köpenhamn.

Bebyggelseregistret-Riksantikvarieämbetet, Kungälv kn, Marstrand, Västra Götaland.

Uppsala universitetsbibliotek. *Planta och geometrisk afri-
jttning upå Marstrands stads tompter, gator, små gränder
och berg med mera som notabelt kuna wara hvi[l]ket alt
finnes på chartan.* Kopia av Carl David Gyllenborg ca
1760–1811 efter Kettel Classon Felterus karta 1669. In-
ternt ID: 8653.

Övrigt

Brevväxling med Henrik Roelvink ofm

Brevväxling med docent Christian Lovén

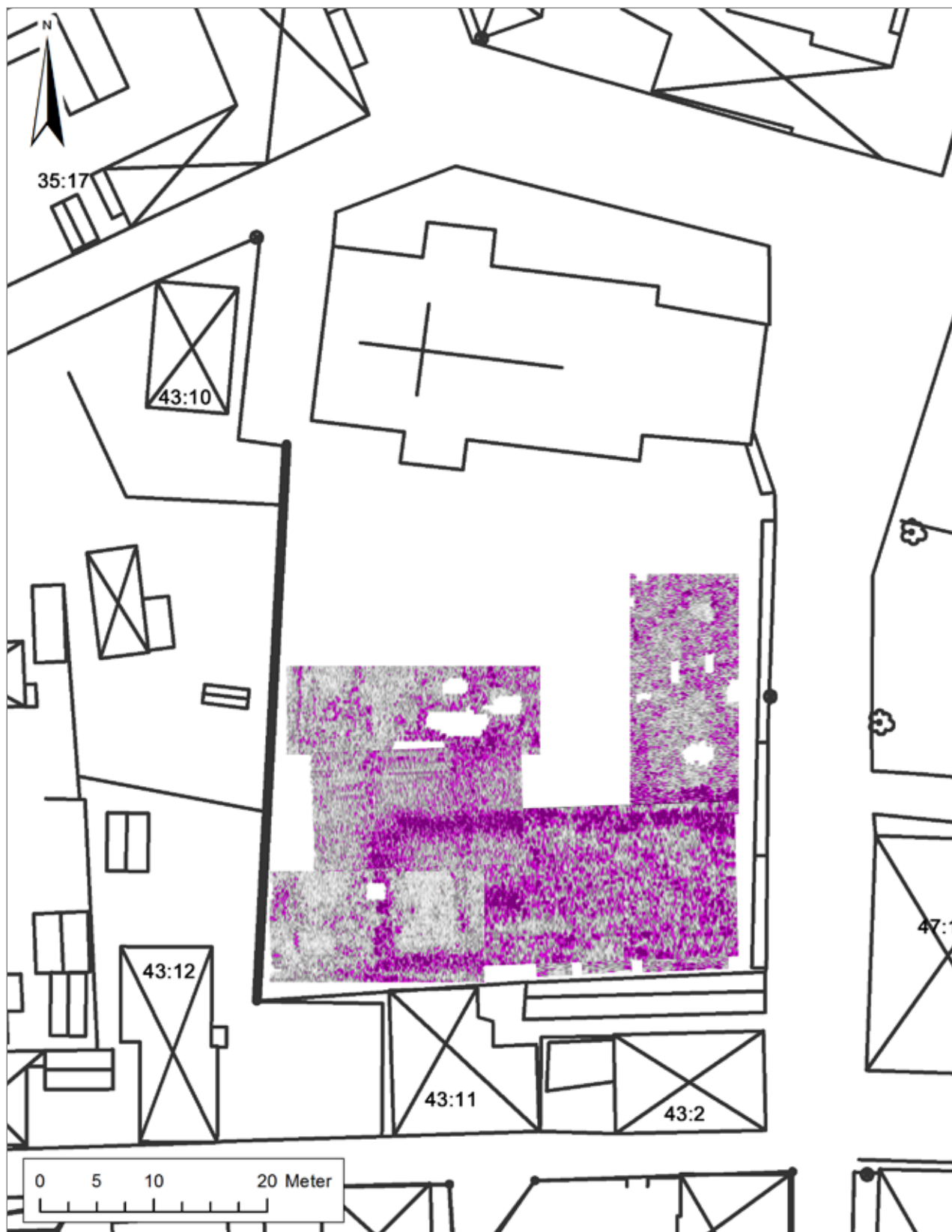
Tekniska och administrativa uppgifter

Västarvet dnr:	VA 352-2014
Västarvet pnr:	11626
Fornlämningsnr:	32:1
Län:	Västra Götalands län
Kommun:	Kungälv
Socken:	Marstrand
Fastighet:	Marstrand 43:1
Ek. karta:	7B5a
Läge:	X 6421140, Y 297423
Meter över havet:	5
Koordinatsystem:	Sweref 99 TM
Höjdsystem:	RH2000
Ansvarig institution:	Bohusläns museum
Projektledare:	Thomas Bergstrand
Konsulter:	Christer Andersson
Fältarbetstid:	9 juni 2014–4 augusti 2014
Undersökt yta:	1 001 m ²
Frekvens:	400 MHz
Avstånd mellan profilerna:	0,2 meter
Datorprogram:	Reflexw
Georadarutrustning:	Geoscanners
Arkiv:	All rådata från mätningen förvaras hos Christer Andersson. I Bohusläns museum arkiv förvaras ett urval av datat, i framför allt tiff-format
Fynd:	Inga fynd

Bilagor

Bilaga 1. *Plan över grundmur baserad på markradardata.*
Christer Andersson och Bohusläns museum 2015

Bilaga 1. Plan över grundmur baserad på markradardata. Christer Andersson och Bohusläns museum 2015

43:10

43:12

43:11

43:2

5 10 20 Meter